

ALEKSANDRA SOFIŃSKA

UNIwersytet Wrocławski

291741@uwr.edu.pl

Biografistyka jako element historiografii. Zmiana wizerunku hrabiego Edwarda Bernarda Raczyńskiego w historiografii polskiej w XX i XXI wieku

---

Artykuł ma na celu zaprezentowanie jednego z elementów historiografii, jakim jest biografistyka. Pierwsza jego część skupia się na charakterystyce dwóch elementów tj. metody biograficznej, która stosowana w różnych naukach humanistycznych, ma na celu stworzenie pewnego rodzaju dokumentu, relacji o życiu danej osoby w oparciu o krytyczną analizę źródeł. Drugim elementem jest analiza biografistyki historycznej, która stanowi jedną z dziedzin zainteresowań badawczych historyków. Właściwa część rozważań opowiada o praktycznym zastosowaniu metody biograficznej na przykładzie prób przedstawiania postaci Edwarda Bernarda Raczyńskiego w badaniach prowadzonych na przełomie XX i XXI wieku. Autorka próbuje wskazać na zmiany, jakie zachodziły w prezentowaniu omawianego bohatera, opierając się na wybranej literaturze oraz stosowanych w niej metodach badawczych, w tym coraz szerszym zagłębieniu się w metody z zakresu biografistyki historycznej.

Słowa kluczowe

metoda biograficzna, Edward Bernard Raczyński, biografistyka historyczna, elementy historiografii, polski dyplomata, Prezydent RP na Uchodźstwie

---

We współczesnych badaniach naukowych z zakresu stosunków międzynarodowych, życia społecznego, gospodarczego, etc. szeroko pojęte zagadnienia biograficzne stają się nieodłącznym elementem prac naukowych. Niemniej, sam gatunek opisywania dokonań postaci autentycznej został wypracowany już w czasach starożytnych, gdyż *Żywoty Cezarów Swetoniusza* czy *Żywoty sławnych mężów* Plutarcha, stanowią początki uprawiania tej subdyscypliny. Już wtedy ukształtowały się pewne metodologiczne aspekty biografistyki. Na temat teoretycznych zasad tworzenia biografii możemy dowiedzieć się sięgając już do *Charakterów* Teofrasta¹.

---

¹ V. Julkowska, *Dawne i współczesne cechy konstytutywne biografii jako gatunku historycznego*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 16–18.

Właśnie w tym dziele zostały nakreślone, a doprecyzowane później cechy konstytutywne biografii. Zakładały, jak i współcześnie zakładają, że wyznacznikami biografii są się m.in. zaprezentowanie pełnego obrazu życia człowieka, z podkreśleniem cech wyjątkowych tej osobowości, wraz z dokonaniem refleksji (w założeniu krytyki źródeł dokonywanej przez historyka) nad egzystencją i sensem jego życia². O zainteresowaniu biografistyką decyduje w dużej mierze wiele czynników, gdyż z upływem czasu stała się ona powiązana z wieloma dziedzinami naukowymi z wielu obszarów np. historii, nauk politycznych, literaturoznawstwa, pedagogiki, psychologii (społecznej), socjologii, kulturoznawstwa, antropologii, etc.³ Metoda biograficzna stosowana w powyższych naukach humanistycznych i społecznych ma na celu stworzenie pewnego rodzaju dokumentu, relacji o życiu danej osoby w oparciu o krytyczną analizę źródeł. W obrębie biografistyki mamy do czynienia z różnymi pracami, począwszy od opracowań ogólnych, w których dominować będą treści głównie monograficzne, jak i bardziej specjalistycznymi formami biografii, łączącymi w sobie węzłowe zagadnienia, jak biografie popularnonaukowe, historyczne, pedagogiczne, polityczne oraz w przypadku małej ilości informacji i wyraźnej dominacji literatury pięknej nad faktografią - wyróżnia się również powieść biograficzną.

W swojej pracy chciałabym skupić się w dużej mierze na biografii historycznej, chociaż i tutaj ze względu na czas życia opisywanych bohaterów dokonuje się pewnego rodzaju klasyfikacji, w której możemy odnaleźć podział na opis życia postaci całkowity (od narodzin do śmierci), cząstkowy (skupienie się na konkretnym etapie życia jednostki), czy wycinkowy (opisywanie postaci, jedynie przez pryzmat pozycji społecznej czy dokonań życiowych)⁴. Warto podkreślić znaczenie biografii dla metodologii badań historycznym, ponieważ stan dzisiejszej biografistyki jest ściśle związane z kondycją historiografii. Przede wszystkim biografie historyczne są narażone na pluralizację czy dezintegrację, gdyż dziś każdy może stać się „specjalistą od historii” i tworzyć różnego rodzaju biografie, autobiografie, tzw. wywiady rzeki, bez znajomości podstawowych metodologicznych działań i sposobów rozumienia czy uprawiania historii w ogóle. Stąd też celami badań biograficznych opartych na regułach metodologicznych jest między innymi także badanie rytmiczności dziejów danego społeczeństwa, gdyż poprzez różnego rodzaju dzienniki czy pamiętniki jednostki, można rzucić interesujące światło na to jak funkcjonowała populacja, dzięki materiałom sporządzonym przez naocznego świadka historii⁵.

Podejmując rozważania o biografistyce historycznej, jako elemencie historii historiografii należy również uwzględnić jej wartość poznawczą, w odniesieniu do

---

² V. Julkowska, *Strategia kreowania postaci historycznych*, [w:] *Historia dla wyobraźni. Recepcja i interpretacja pisarstwa historycznego Karola Szajnochy*, red. V. Julkowska, Poznań 2010, s. 330–334.

³ J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, *W kręgu teorii (podstawowe kategorie, modele badawcze, dorobek)*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 7–10.

⁴ E. Skibińska, *Badania biograficzne – dylematy metodologiczne (wybrane zagadnienia)*, „Studia Edukacyjne” 2008, nr 8, s. 77–81.

⁵ G. Zalejko, *Przeciw metodzie (biograficznej). Refleksje nad historycznością biografii*, [w:] *O biografii i metodzie biograficznej*, red. T. Rzepa, J. Leoński, Poznań 1993, s. 15–26.

pracy badawczej historyka. Z punktu widzenia badawczego, podjęcie napisania się biografii może ukazać nam wiedzę z zakresu nie tylko działalności jednostki, a również specyfiki wychowania rodzinnego w danym położeniu i czasie, edukacji w tym jej wpływu czy różnego rodzaju wydarzeń mających wpływ na funkcjonowanie bohatera⁶. Historycy w roli biografów różnych postaci historycznych muszą w dużej mierze wykorzystywać metodę analizy dokumentów osobistych, analizując znalezione treści w zależności od rodzaju dokumentu, czytając je pod określonym kątem badawczym (pytania podstawowe pracy naukowej), by następnie porządkować wydobytą wiedzę z perspektywy ustalonej hipotezy. W prowadzonych badaniach historyk powinien również próbować na podstawie tych dokumentów ustalić typ osobowości, by móc później skonfrontować pozyskane informacje z innymi materiałami źródłowymi⁷. Autorzy biografii historycznych tak jak wszyscy inni badacze z tej dziedziny stosują się w pełni do zasad z zakresu badań historycznych, oraz do pragmatycznej strony metodologii historii (badania autentyczności źródeł, metody ustalania faktów historycznych, czy procedur wyjaśniania)⁸.

W swoich rozważaniach praktycznych chciałabym powołać się na przedstawianie wizerunku hrabiego Edwarda Bernarda Raczyńskiego, który w XX wieku i początkach XXI wieku, stał się podmiotem badań biograficznych. Niemniej, ważne przy tym będzie uwzględnienie tej kondycji badań i rodzaju stosowanych metod badawczych.

Edward Bernard Raczyński zapisał się w historii jako polski dyplomata, jednak ze względu na różnego rodzaju pełnione funkcje jeszcze później za jego długiego życia (1891–1993) nie podejmowano się o badań całości jego życia. Pierwsze wzmianki o jego osobie jeszcze w wieku XX zaczęły pojawiać się niemal w każdej rozprawie naukowej z zakresu polskiej dyplomacji, w tym głównie życia politycznego i społecznego na emigracji w Londynie oraz w złożonych opracowaniach związanych z zagadnieniami stosunków polsko-brytyjskich, jak i historii polskiej prezydentury na uchodźstwie.

Pierwsze prace historyków podejmujące się zrekonstruowania wątków z życia polskiego dyplomaty opierały się głównie na rekonstruowaniu autentyczności źródeł (w tym analizy wszelkich dokumentów osobistych) i wiarygodności informatorów poprzez analizy polskich dokumentów dyplomatycznych powstających głównie w latach 30 XX wieku oraz w czasie wojny, jak i analizy dokumentów brytyjskiego Ministerstwa Spraw Zagranicznych z lat 1919–1939, w których pojawiały się wzmianki o Raczyńskim. Henryk Batowski, Waldemar Michowicz i Adam Zamoyski, utworzyli biografię cząstkową opisywanego bohatera⁹. W ich badaniach przede wszystkim uwaga została zwrócona na analizę cennego, a zarazem bezpośredniego źródła działalności dyplomaty, w postaci pozostawionych przez niego dzienników, głównie skupiających się na latach II wojny światowej,

⁶ E. Skibińska, *op. cit.*, s. 82–86.

⁷ V. Julkowska, *Dawne i współczesne cechy konstytutywne...*, s. 20–24.

⁸ J. Topolski, *Metodologia historii*, wyd. 3, Warszawa 1984, s. 328–330.

⁹ H. Batowski, W. Michowicz, A. Zamoyski, *Działalność dyplomatyczna i polityczna Edwarda Raczyńskiego. W stulecie urodzin*, Łódź 1994.

jako Ambasadora RP w Londynie i ministra spraw zagranicznych¹⁰. W pracy tej przede wszystkim postawiono na zastosowanie podstawowych pytań badawczych, zawężając je do konkretnego czasu życia polityka. Tym samym zastosowano proste konstrukcje pytań badawczych, z naciskiem na kryterium chronologiczne. Treść samej książki ma charakter chronologiczno-tematyczny. W tworzeniu tej biografii autorzy natknęli się na problem syntezy w historii, co wynikało z utworzenia złożonej narracji historycznej, opierając się na prostych elementach źródłowych. W szczególności synteza historyczna może przybierać różnorodny charakter w zestawieniu z ogółem odpowiedzi na pytania pochodne, w przypadku analizy materiałów z archiwów brytyjskich. Niemniej, autorzy w celu swoich badań musieli również zastosować metodę zbadania autentyczności źródła, stosując w tym zakresie reguły pozaformalne i logiczne badania źródła, w postaci owych dzienników oraz pozostałych informacji zawartych w m.in. zapisach w książce z rozmów przeprowadzonych przez Edwarda Raczyńskiego i Tadeusza Żenczykowskiego w Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa¹¹ (krytyka zewnętrzna źródła). Jednak, dla ustalenia ich zgodności z rzeczywistością, potrzebne stało się również dokonanie badania ich wiarygodności, stąd też przeprowadzanie badań na podstawie źródeł brytyjskich oraz zastosowanie metody filologicznej w badaniach, co to rozmów radiowych, poprzez rzeczowe ustalanie faktów na podstawie źródeł językowych¹². Badanie w ten sposób źródeł pozostawionych przez bohatera pozwoliło autorom pracy naukowej, uwiarygodnić oprócz przekazywanych informacji o faktach zaobserwowanych, także wiedzę o samym informatorze, co jest istotne z punktu potwierdzenia kwestii autorstwa źródeł w metodologii¹³.

Tak naprawdę w zakresie pozyskiwania badań nad postacią Edwarda Raczyńskiego, w zakresie tej pracy dokonano ustalania faktów, w oparciu o indukcję w badaniu naukowym. W tym też zakresie autorzy pierwszego „szerszego” opracowania analizowali dokumenty źródłowe wydawane przez Wydział Wschodni, Ambasadę RP w Londynie oraz Ministerstwo Spraw Zagranicznych z lat 1934–1945¹⁴, w celu ustalania faktów pojedynczych oraz złożonych, wraz z uzasadnieniem wszystkich możliwych twierdzeń, powiązanych z nimi. Tak naprawdę autorzy uzyskali potwierdzenie autentyczności praktycznie całości zapisów w dziennikach oraz w dokumentach, gdyż jak wiadomo wnioskowanie indukcyjne może zostać zastosowane jako jedna z podstawowych metod poznawania, wówczas gdy zostanie utożsamiona z obserwacją, czyli praktycznie ogólną zdobytą wiedzą o świecie¹⁵. Szczególnie taki sposób badania przyczynił się do ustalenia faktów z życia dyplomatycznego Raczyńskiego na podstawie materiałów źródłowych powstałych w czasie jego służby na placówce Kopenhage¹⁶ oraz dokumentów ze Stałej Delegatury RP przy Li-

¹⁰ E. Raczyński, *W sojusznicy Londynie : Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego 1939–1945*, Londyn 1960.

¹¹ E. Raczyński, T. Żenczykowski, *Od Genewy do Jałty. Rozmowy Radiowe*, Kielce 1989.

¹² J. Topolski, *op. cit.*, s. 322.

¹³ M. Solarzka, *Pleć biografii?*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 37–43.

¹⁴ H. Batowski, W. Michowicz, A. Zamojski, *op. cit.*, s. 26–153.

¹⁵ M. Gordon, *O usprawiedliwieniu indukcji*, Warszawa 1964, s. 96–98.

¹⁶ J. Topolski, *op. cit.*, s. 346–350.

dze Narodów w Genewie. Odnosząc się jeszcze do tego, można uwzględnić również inne metody badawcze zastosowane przez historyków. Dominującymi sposobami, które posłużyły autorom do ustalenia konkretnych faktów z życia jednostki, jak i uzasadnienia pewnych hipotez były metoda retrogresywna (wersja chronologiczna metody porównawczej) poprzez ustalanie faktów wcześniejszych na podstawie znajomości późniejszych. W tym też celu autorom udało się uzyskać odpowiedzi na pytania badawcze z zakresu możliwości i jakości powiązań dyplomatycznych Raczyńskiego z brytyjskimi politykami w czasie pełnienia funkcji Ambasadora RP w Londynie m.in. poprzez analizę Roczników Służby Zagranicznej Rzeczypospolitej Polskiej¹⁷ czy Protokołów Posiedzeń Rady Ministrów z lat 1939–1945. Analizowano dokumenty prawne wydawane przez Radę Trzech czy dokumenty wydawane przez Raczyńskiego w czasach sprawowania urzędu Prezydenta RP na Uchodźstwie. Nie należy również zapominać o tym, że autorzy w swojej pracy opierali się w dużej mierze na stosowaniu dużej ilości pytań pochodnych z zakresu aktywności Raczyńskiego (łączyąc je później w pytania podstawowe) oraz za pomocą konstrukcji prostych, przyjmując model grupowania odpowiedzi na kryteria chronologiczne (zdobywanie doświadczenia dyplomatycznego Raczyńskiego na poszczególnych stanowiskach) i rzeczowe (dokumenty wydawane przez bohatera biografii, jak i inne pośrednie źródła świadczące o jego działalności).

Ogólne założenia przyjęte przez autorów pierwszej biografii częstkowej są bardzo istotne, gdyż jak już wcześniej wspomniałam, postać Edwarda Raczyńskiego w XX wieku, nie doczekała się pełnej biografii. Niemniej, jego wycinkowe biografie możemy odnaleźć w różnego rodzaju rozprawach z zakresu polskiej polityki zagranicznej m.in. w pracach Mieczysława Nurka¹⁸ czy Tadeusza Piszczkowskiego¹⁹, w których to tworzenie opisu biograficznego zostało tworzone za pomocą metod dedukcyjnych w historii. Niemniej, wskazując na tworzenie konstrukcji i syntezy pracy wykorzystano w obu przypadkach konstrukcje proste, z wykorzystaniem na ogół pytań podzielonych na kryteria chronologiczne, by następnie uzupełnić je o podział według rzeczy i terytoriów. W pracy rzadko można doszukać się wykorzystywania konstrukcji syntetycznych, gdyż ten sposób odpowiedzi na pytania może prowadzić do dyskusji nad pewnymi faktami historycznymi. Jednak praca za pomocą tej metody, czyli wyciąganiu wniosków z różnych prawd ogólnych, nie zawsze oddała pełne intencje Raczyńskiego jako ambasadora nad Tamizą. W tym przypadku wzmianki biograficzne zastosowane przez obu autorów, ukazywały wycinkowy fragment nie tyle życia osobistego, co działalności dyplomatycznej oraz opierały się w dużej mierze na stosowaniu metod dedukcyjnych badania historycznego. Ci badacze w swoich pracach naukowych skupiali się przede wszystkim na zagadnieniach związanych ogólnie z polską dyplomacją w Londynie. Jednak przechodząc od „ogółu do szczegółu”, obaj w punktach zwrotnych z dziejów stosunków polsko-brytyjskich skupiali się na przedstawieniu sylwetki Edwarda Raczyńskiego metodą retrogresywną (porównawczą) głównie dostępnych wówczas opracowań

¹⁷ W. Michowicz, *Organizacja polskiego aparatu dyplomatycznego w latach 1918–1939*, [w:] *Historia dyplomacji polskiej*, t. IV: 1918–1939, red. G. Labuda, P. Lossowski, Warszawa 1995.

¹⁸ M. Nurek, *Polska w polityce Wielkiej Brytanii w latach 1936–1941*, Warszawa 1983, s. 123, 259, 329.

¹⁹ T. Piszczkowski, *Anglia a Polska 1914–1939. W świetle dokumentów brytyjskich*, Londyn 1975.

z zakresu polskiego rządu emigracyjnego (Raczyński pełnił w latach 1941–1943 podwójną funkcję Ambasadora RP w Londynie oraz kierownika i ministra spraw zagranicznych w rządzie Władysława Sikorskiego) czy źródeł historycznych (depesze, protokoły, listy) z działalności polskiej dyplomacji oraz informacji prasowych polskich i brytyjskich, poszukując w sposób pośredni informacji o samym zainteresowanym. Z tym, że przedstawione w tych pracach informacje dotyczące jedynie sensu stricto pracy dla dobra polskiej polityki zagranicznej, bez wzmianek obyczajowych. W tym przypadku rekonstrukcja faktów historycznych, opierała się w znacznym stopniu na przekształcaniu informacji źródłowej w dużej mierze za rozważaniami myślowymi Raczyńskiego (w oparciu o jego dzienniki i inne notatki). Stąd też próba ustalenia faktów historycznych z całego życia nie została podjęta, gdyż źródła historyczne, jak i wiedza poza-źródłowa obejmowały jedynie fragmentaryczne elementy życia.

Wraz z końcówką wieku XX, a szczególnie po śmierci Raczyńskiego w 1993 roku, również podjęto się prowadzenia badań z zakresu stosunków polsko-brytyjskich oraz krótkiego zarysu aktywności dyplomaty, jednak ponownie ograniczając się do jego pracy jako ambasadora w Londynie. Podobnie jak w poprzednich przypadkach prace naukowe opierały się głównie na tworzeniu narracji historycznej o dyplomacji polskiej z uzupełnieniami jej o wycinkowe przedstawienie elementów z życia Edwarda Raczyńskiego. Tak stało się w przypadku rozpraw naukowych Tadeusza Radzika²⁰ oraz Teresy Skinder-Suchcitz²¹, w których podejmując się badania z jednej strony społeczności brytyjskiej, z drugiej zaś polsko-brytyjskiej polityki, nawiązywano do postaci Raczyńskiego poprzez zastosowanie metod pośrednich (dedukcyjnych) wyciągając wnioski z różnych dostępnych prawd ogólnych i wcześniejszych opracowań. Co prawda w obu przypadkach tworzenie narracji historycznej opierało się również w dużej mierze na zastosowaniu metod porównawczych, choć w niektórych fragmentach z życia bohatera można dostrzec wyciąganie wniosków, poprzez ustalanie faktów wcześniejszych na podstawie znajomości późniejszych, co widać w opisach dotyczących rozmów Raczyńskiego z najważniejszymi przedstawicielami brytyjskiej polityki.

Ostatnią pracą naukową podejmującą próbę stworzenia biografii Raczyńskiego, stała się praca zbiorowa Instytutu Historii PAN, pod redakcją historyków zajmujących się głównie kwestią dyplomacji polskiej w XX wieku. Jednak rozprawa ta w dużej mierze stanowi pracę opartą na metodzie dedukcyjnej ustalania faktów z życia Raczyńskiego, gdyż rekonstrukcja wydarzeń z jego życia opiera się na dotychczasowych badaniach. Niemniej w pracy tej możemy odnaleźć szerszą analizę relacji z Józefem Beckiem, w której to autorka²² w oparciu o biografię i notatki byłego ministra spraw zagranicznych, próbowała rozwiązać hipotezę o jakości stosunków

---

²⁰ T. Radzik, *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991.

²¹ T. Skinder-Suchcitz, *Rok 1939. Polsko-brytyjska polityka morska*, Warszawa-Londyn 1997.

²² A. Cienciąła, *Minister Józef Beck i ambasador Edward Raczyński a zbliżenie polsko-brytyjskie w okresie październik 1938-styczeń 1939*, [w:] *Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. Studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie*, red. H. Bułhak, A. Koryn, P. Łossowski, M. Nowak-Kielbikowa, Z. Wójcik, Warszawa 1994, s. 348–361.

pomiędzy tymi politykami, ukazując jednocześnie cechy Raczyńskiego. Z drugiej strony ponownie Mieczysław Nurek próbował w tej pracy rekonstruować fakty historyczne za pomocą metody indukcyjnej, dekodując i opisując je za pomocą analizy dokumentów z czasów działania dyplomacji polskiej we wrześniu 1939 roku²³.

Staż badań nad biografią Edwarda Bernarda Raczyńskiego u progu XXI wieku nie należał do zbyt obszernych, w porównaniu z innymi politykami szczególnie okresu rządu emigracyjnego. Po części może to wynikać z długości życia dyplomaty, ale również z małej ilości badań historycznych prowadzonych nad tą postacią, a skupieniu się na zagadnieniach związanych z działalnością polskiej dyplomacji. Wraz z początkiem wieku XXI zaczęły pojawiać się nowsze opracowania z zakresu polskiej dyplomacji w dwudziestoleciu międzywojennym, stosunków polsko-brytyjskich czy pracy prezydentów na emigracji.

Dopiero rok 2014 przyniósł wydanie biografii całkowitej hrabiego Edwarda Bernarda Raczyńskiego, pióra Krzysztofa Kania²⁴. W swojej pracy przedstawił on sylwetkę bohatera od jego narodzin aż do śmierci, krótko uwzględniając historię jego rodziców i rodzeństwa. Rozprawa ta pokazuje sylwetkę dyplomaty przez pryzmat wszystkich etapów jego życia uwzględniając edukację, wszystkie możliwe stanowiska pełnione przez polityka, w tym wszystkie inicjatywy i działania przez niego inicjowane. Jak wykazuje sam autor praca ta powstała w układzie chronologiczno-problemowym, z podziałem na cztery rozdziały prezentujące jednocześnie kolejne etapy życia²⁵.

W biografii tej, autor postawił na wykorzystanie szerokiej ilości źródeł historycznych bezpośrednich (wiedza bezpośrednia), opracowań historycznych (materiały pozaźródłowe) oraz wcześniej dokonanych kwerend naukowych, podejmujących wątki głównie politycznych i gospodarczych stosunków polsko-brytyjskich w dwudziestolecie. Na początku Krzysztof Kania postawił na metodę zrekonstruowania faktów historycznych na podstawie opracowań z zakresu polskiej dyplomacji i szeroko pojętej polityki zagranicznej z podziałem na jej etapy tj. 1918–1945²⁶ i 1945–1989²⁷. Warto uwzględnić i ukazania różnorodności w porównaniu do badań wykorzystywanych w poprzednich pracach, jest wykorzystanie metody analizy dokumentów osobistych, a dokładnie studiowaniu wielu dokumentów przechowywanych po Raczyńskim u jego córki Pani Katarzyny Raczyńskiej, Archiwum II Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Jana III Sobieskiego w Krakowie, Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie oraz Archiwum Uniwersytetu w Lipsku i Archiwum Uniwersytetu Londyńskiego. Wykorzystując metodę biograficzną autor stosował w dużej mierze technikę konstrukcyjną i typologiczną,

---

²³ M. Nurek, *Dyplomacja polska i brytyjska wobec agresji Niemiec i ZSRR we wrześniu 1939 roku*, [w:] *Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. Studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie*, red. H. Bułhak, A. Koryn, P. Łossowski, M. Nowak-Kiełbikowa, Z. Wójcik, Warszawa 1994, s. 380–389.

²⁴ K. Kania, *Edward Bernard Raczyński 1891–1993 dyplomata i polityk*, Warszawa 2014, s. 15–21.

²⁵ *Ibidem*, s. 7–14.

²⁶ *Ibidem*, s. 29–271.

²⁷ *Ibidem*, s. 271–341.

a poprzez to mógł osiągnąć odpowiedzi na pytania badawcze z zakresu edukacji szkolnej bohatera (arkusze ocen, uwagi, postępy w nauce) oraz z okresu studiów²⁸.

Dalej autor tworząc tę biografię, podjął się rekonstrukcji wszystkich możliwie odszukanych materiałów autobiograficznych, na które składały się w przypadku opisywanego podmiotu dzienniki, korespondencje, relacje, wspomnienia i pamiątki rodzinne oraz nieznane źródła dyplomatyczne. W tym też celu pozyskał źródła historyczne dzięki podróżom do m.in. Instytutu Polskiego i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie, gdzie opracował kolekcję Edwarda Raczyńskiego, na którą składało się 430 teczek zawierających przede wszystkim informacje z działalności głównego bohatera prowadzonych z Tamizy²⁹ (Ambasada RP w Londynie i MSZ), Genewy (Delegatura RP przy Lidze Narodów) oraz korespondencję prywatną w szczególności z polskimi działaczami politycznymi i społecznymi³⁰ oraz politykami brytyjskimi m.in. Anthony Edenem, lordem Halifaxem (Edward Wood), Winstonem Churchillem. Autor prowadząc kwerendę w Londynie dokonał konfrontacji uzyskanych wyników badań, poprzez metodę pośrednią w metodologii historii, konfrontując je z materiałami pozyskanymi np. w The National Archives w Londynie. W tym przypadku dokonanie konfrontacji faktów na podstawie źródeł pochodzących z polskiego instytutu oraz brytyjskiego archiwum, dało efekt utworzenia narracji historycznej pracy Raczyńskiego jako ambasadora oraz stosunków polsko-brytyjskich z punktu widzenia strony brytyjskiej³¹ zarówno przed jak i po drugiej wojnie światowej. Wcześniej tworzono narrację opartą w dużej mierze o punkt widzenia strony polskiej. Te badania pozwoliły również uzyskać odpowiedź na zasadnicze pytania badawcze dotyczące okresu aktywności Raczyńskiego w czasach działalności w Interim Treasury Committee for Polish Questions. W tym przypadku autor oparł poszukiwanie informacji o konstrukcje syntetyczne, które co prawda są właściwe dla badań historycznych, wykorzystując kryteria uwzględnione przez autora wcześniej tj. chronologiczne, terytorialne i rzeczowe³². Jednak autor, co trzeba wyraźnie podkreślić, tworząc taką konstrukcję musiał uważać na ilość pozyskiwanych informacji, gdyż błędne konstrukcje mogły kompletnie zaburzyć odpowiedzi na postawione pytania, tym samym czyniąc możliwy błąd przy tworzeniu biografii.

Krzysztof Kania na potrzeby stworzenia swojej biografii, dokonał szeregu kwerend naukowych. W pierwszej kolejności odnalazł w Archiwum Akt Nowych w Warszawie materiały z zakresu funkcjonowania placówek, kierunków działania i aktywności polskiego MSZ w latach 1918–1939 oraz pozostawione materiały ambasadorów francuskich, sowieckich, niemieckich rezydujących w Warszawie. Za pomocą metody bezpośredniej badania źródeł, dokonał ustalenia i potwierdzenia części faktów historycznych. Niemniej, pewnego rodzaju *novum* w badaniach

---

²⁸ M. Czyżewski, *Socjologia interpretatywna i metoda biograficzna: przemiana funkcji, antyesencjalistyczne wątpliwości oraz sprawa krytyki*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2013, t. IX, nr 4, s. 14–18.

²⁹ K. Kania, *op. cit.*, s. 7–12.

³⁰ Jedna z części korespondencji została wydana w 2019 roku, w serii „Korespondencja z lat 1952–1975”. Zob. Jan Nowak-Jeziorański Edward Raczyński, *Korespondencja z lat 1952–1975*, oprac. K. Kania, A. Nowak, wstęp R. Habielski, Wrocław 2019.

³¹ K. Kania, *op. cit.*, s. 87–240.

³² J. Topolski, *op. cit.*, s. 388.

autora stanowi wykorzystanie metody filologicznej (leksykalnej), gdyż dużo cennych informacji udało mu się pozyskać z Narodowego Archiwum Cyfrowego w Warszawie. Dzięki tej metodzie oraz źródłom, ustalono fakty historyczne na podstawie danych językowych oraz dokonano zinterpretowania języka³³, w którym zostały „spisane” te źródła historyczne. Podobnie, jak w przypadku wcześniejszych prac poprzez tę metodę, zweryfikowano wywiady przeprowadzone w Radiu Wolna Europa. Równie ciekawym sposobem pozyskania informacji było ich poszukiwanie na podstawie prasy polskiej oraz brytyjskiej z okresów dwudziestolecia międzywojennego oraz czasów powojennych, w konsekwencji stosując metodę ilościową w badaniach, gdyż zasadniczym elementem tego badania było zebranie konkretnej ilości materiałów, w których wzmiankowano o postaci Raczyńskiego m.in. w takich tytułach jak: *Dziennik Polski* (później *Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza*), *Czas, Gazeta Polska, Manchester Guardian, The Daily Express, The Daily Mail, The Sunday Express*. Tak naprawdę celem analizy prasy było głównie porównanie informacji tam znalezionych z faktycznymi wynikami badań³⁴. Niemniej, w konsekwencji analiza treści prasy posłużyła także zbadaniu postaw nadawców komunikatów wobec podjętej relacji o dziejach.

Biografistyka w obrębie historiografii w pewnym stopniu od dawna bierze udział w paradygmatacznej stronie przedstawiania dziejów, którą możemy scharakteryzować krótko jako perspektywę biograficzną. Niemniej, twórca biografii dokonując szeregu różnego rodzaju badań autentyczności, wykorzystywanie szeregu metod badawczych w tego rodzaju pracy często schodzi na drugi plan, ze względu na to, w końcowym efekcie uwaga zostaje skupiona na utworzonej historii życia jednostki³⁵. Wiedząc, że historiografia określa całokształt pracy historyka wraz z uwzględnieniem rezultatów tej pracy, warto pamiętać przede wszystkim, iż biografia zmierza do uchwycenia danego profilu osobowościowego. Jednak biografia w historii historiografii stawia przede wszystkim na analizę tego profilu ludzkiego, w tym poglądów, dorobku życiowego, osiągnięć, a nie na bezrefleksyjny opis życia jednostki. Rola materiałów autobiograficznych w badaniach historiograficznych może przesądzać o walorach określonego procesu badawczego innych historyków, bądź uzupełnić dorobek naukowy tworzącego biografię historyka, ukazać perspektywy, których nie dostrzegało się wcześniej. Napisanie biografii wymaga wnikliwej krytyki źródeł, wewnętrznej i zewnętrznej, ale efekt końcowy i wykorzystanie dużej ilości materiałów i różnorodności metod badawczych, powinien prowadzić do spójnej narracji historycznej. W przypadku przedstawiania wizerunku hrabiego Edwarda Raczyńskiego, pierwsze badania ukazywały go tylko i wyłącznie jako ambasadora w Londynie i nieco rzadziej jako Prezydenta RP na uchodźstwie w XX wieku. Jednak kolejny XXI wiek przyniósł zmianę i nowe zaawansowane prace utrwaliły jego wizerunek, jako polskiego dyplomaty i polityka, pełniącego

³³ *Ibidem*, s. 391–392.

³⁴ P. Dubiel, *Metody analizy zawartości prasy i jej praktyczne zastosowanie*, [w:] *Wstęp do prasoznawstwa*, red. J. Mądry, Katowice 1982, s. 170–171.

³⁵ T. Pawelec, *Biografistyka w obrębie historii historiografii – uwagi z doświadczenia płynące*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017, s. 53–56.

na przestrzeni prawie siedemdziesięciu lat różnorodne funkcje, począwszy od austro-węgierskiego przedstawicielstwa w Warszawie, przez placówki w Bernie, Kopenhadze, Genewie i Londynie, po kończącą jego polityczną karierę prezydenturę.

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Raczyński E., *W sojusznicy Londynie: Dziennik ambasadora Edwarda Raczyńskiego 1939–1945*, Londyn 1960.
Raczyński E., Zenczykowski T., *Od Genewy do Jałty. Rozmowy Radiowe*, Kielce 1989.

OPRACOWANIA MONOGRAFICZNE

- Batowski H, Michowicz W., Zamojski A., *Działalność dyplomatyczna i polityczna Edwarda Raczyńskiego. W stulecie urodzin*, Łódź 1994.
Bułhak H., Koryn A., Łossowski P., Nowak-Kielbikowa M., Wójcik Z., *Z dziejów polityki i dyplomacji polskiej. Studia poświęcone pamięci Edwarda hr. Raczyńskiego Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wychodźstwie*, Warszawa 1994.
Gordon M., *O usprawiedliwieniu indukcji*, Warszawa 1964.
Julkowska V., *Historia dla wyobraźni. Recepcja i interpretacja pisarstwa historycznego Karola Szajnochy*, Poznań 2010.
Kania K., *Edward Bernard Raczyński 1891–1993 dyplomata i polityk*, Warszawa 2014.
Kolbuszowska J., Stobiecki R., *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, Łódź 2017.
Nurek M., *Polska w polityce Wielkiej Brytanii w latach 1936–1941*, Warszawa 1983.
Piszczkowski T., *Anglia a Polska 1914–1939. W świetle dokumentów brytyjskich*, Londyn 1975.
Radzik T., *Z dziejów społeczności polskiej w Wielkiej Brytanii po drugiej wojnie światowej (1945–1990)*, Lublin 1991.
Rzepa T., Leoński J., *O biografii i metodzie biograficznej*, Poznań 1993.
Skinder-Suchitz T., *Rok 1939. Polsko-brytyjska polityka morska*, Warszawa-Londyn 1997.
Topolski J., *Metodologia historii*, wyd. 3, Warszawa 1984.

ARTYKUŁY NAUKOWE

- Czyżewski M., *Socjologia interpretatywna i metoda biograficzna: przemiana funkcji, antyesencjalistyczne wątpliwości oraz sprawa krytyki*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2013, t. IX, nr 4.
Dubiel P., *Metody analizy zawartości prasy i jej praktyczne zastosowanie*, [w:] *Wstęp do prasoznawstwa*, red. J. Mądry, Katowice 1982.
Julkowska V., *Dawne i współczesne cechy konstytutywne biografii jako gatunku historycznego*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017.
Kolbuszowska J., Stobiecki R., *W kręgu teorii (podstawowe kategorie, modele badawcze, dorobek)*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017.
Pawelec T., *Biografistyka w obrębie historii historiografii – uwagi z doświadczenia płynące*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017.
Skibińska E., *Badania biograficzne – dylematy metodologiczne (wybrane zagadnienia)*, „Studia Edukacyjne” 2008, nr 8.
Solarzka M., *Płeć biografii?*, [w:] *Biografistyka we współczesnych badaniach historycznych. Teoria i praktyka*, red. J. Kolbuszowska, R. Stobiecki, Łódź 2017.

Biography as an element of historiography. Changing the image of Count Edward Bernard Raczyński in Polish historiography in the 20th and 21st centuries

The article aims to present one of the elements of historiography, which is biography. The first part of the article focuses on the characteristics of two elements, i.e. the biographical method, which is used in various humanities to create a kind of document, a relationship about a person's life based on a critical analysis of sources. The second element is the analysis of historical biography, which is one of the areas of research interests of historians. The actual part of the considerations tells about the practical application of the biographical method on the example of attempts to present the figure of Edward Bernard Raczyński in research conducted at the turn of the 20th and 21st centuries. The author tries to point out the changes that have taken place in the presentation of the discussed character, relying on the selected literature and research methods used in it, including an ever-broader exploration of methods in the field of historical biography.

Keywords: biographical method, Edward Bernard Raczyński, historical biography, elements of historiography, Polish diplomat, 4th President in Exile